

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1443

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 890

Kitap Adı: Endülüüs'te Tasavvufi Yorum -İbn Berrecân'ın Vahiy Anlayışı-

Book Title (English): Sufi Interpretation In Al-Andalus -Ibn Barrajan's

Understanding of Revelation-

ISBN: 978-625-6123-42-7

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786256123427

Yazar | Author: Halil İbrahim GÖRGÜN | orcid.org/0000-0002-3146-5148

Kurum | Institution: Kastamonu Üniversitesi

ROR ID: ror.org/015scty35

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 282

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRHT9 | İslam: Tasavvuf ve mistisizm | Islam: Sufism & mysticism

BISAC: REL037030 | İslam - Kuran ve Tefsir | Religion - Islam - Koran & Commentary

THEMA: HRLB1 | İslam: Genel konular | Islam: General topics

LC: BP189 | İslamî mistisizm (Tasavvuf) | Islamic mysticism (Sufism)

Atf Bilgisi | Cite as: Görgün, Halil İbrahim. *Endülüüs'te Tasavvufi Yorum -İbn Berrecân'ın Vahiy Anlayışı-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Endülüs'te
Tasavvufi Yorum
-İbn Berrecân'ın Vahiy Anlayışı-

Halil İbrahim GÖRGÜN

Ankara 2024

Yazar Hakkında | About the Author

Halil İbrahim GÖRGÜN

Sivas'ın Merkez ilçesinde doğdu (1991). Ümraniye Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ni 2009 yılında tamamladı. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2014 yılında mezun oldu. Çeşitli eğitim kurumlarında İslâmî ilimler ve sosyal bilimlere dair dersler aldı. 2015 yılında Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Ö.Y.P. kapsamında araştırma görevlisi olarak başladı. 2017 yılında Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Endülüs Tefsir Mukaddimeleri" isimli yüksek lisans tezini tamamladı. 2017-2024 yılları arasında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde "İbn Berrecân'ın Vahiy ve İ'tibâr Anlayışı" isimli doktora-sını tamamladı. Aynı zamanda bu yıllar içerisinde Marmara İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak bulundu (35. Md.). Yazar, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir alanında Arş. Gör. Dr. olarak görevine devam etmektedir. Yazar, Endülüs tefsir geleneğine yönelik akademik çalışmalarını derinleştirerek bu alanda uzmanlaşmaya yönelik araştırmalar yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Halil İbrahim GÖRGÜN

He was born in Merkez district of Sivas (1991). He graduated from Ümraniye Anadolu Imam-Hatip High School in 2009. He completed his studies at Istanbul University's Faculty of Theology in 2014. He attended various educational institutions, where he took courses in Islamic studies and social sciences. In 2015, he started working as a research assistant at Kastamonu University's Faculty of Theology (Ö.Y.P.). In 2017, he completed his master's thesis titled "Andalusian Tafsir Mukaddimah" at Kastamonu University's Institute of Social Sciences. Between 2017 and 2024, he completed his Ph.D. at Marmara University's Faculty of Theology, focusing on "Ibn Barrajan's Understanding of Revelation and I'tibar." During these years, he also worked as a research assistant at Marmara's Faculty of Theology (35.md). He continues to serve as a Research Assistant Ph.D. at Kastamonu University, Faculty of Theology, in field of Tafsir. Author is deepening his academic studies on the Andalusian Tafsir tradition and conducting research aimed at specializing in this field. He is married and has two children.

Kitap Hakkında

Endülüs'te Tasavvufi Yorum -İbn Berrecân'ın Vahiy Anlayışı-

Kitap, İbn Berrecân'ın vahiy kavramı özelinde düşünce dünyasını dikkate alarak iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, müfessirin siyasi tartışmalar ışığında hayatına temas edilmiş, eserleri değerlendirilerek bu eserler çerçevesinde ilmî şahsiyetine yer verilmiştir. Ayrıca İbn Berrecân'ın çok yönlü bir âlim olması sebebiyle, Endülüs dini düşüncesine ana hatlarıyla temas edilmiştir. Bu kısma, onun düşünce dünyasının anlaşılması için bir basamak olarak yer verilmiştir. Ayrıca kısa bir şekilde, Endülüs bölgesinde farklı fikirler, disiplinler ve alimlerin olduğuna işaret edilmiştir. Kitabın temel konusunun ele alındığı ikinci bölümde, tefsir ilminin en önemli meseleleri arasında yer alan ve müfessir için yorum ameliyesine mukaddem/hatime olan vahiy düşüncesini merkeze aldık. Çünkü İbn Berrecân, âlemlerle birlikte vahiy, varlığın türleri arasında saymıştır. Müfessirin ıstılahında vücûdeyn tabiri bu anlayışı ifade etmektedir. Onun vahiy anlayışını eserlerinden hareketle inşa ederken, varlık ve bilgi düşüncesini de ihtiva eden bir başlıklandırma yoluna gittik. Bu bölüm içerisinde, İbn Berrecân'a göre "Vahiy nedir?", "Vahiy hangi kavramlarla ilişkilidir?", "İnsan ve vahiy ilişkisi nasıldır?", temel soruları etrafında ulaştığımız cevapları sistematik bir şekilde aktarmaya çalıştık. Dolayısıyla vahyin; ilâhî kelâm, âlem, ilâhî isim-sıfatlar ve insanla irtibatlı bir kavram olduğunu, İbn Berrecân düşüncesi içerisinde ortaya koyduk. Bu kitapta, müfessirin ağırlıklı olarak vahyin kelâmullah oluşunu dikkate aldığı tespit edilmiş, onun açısından kitâbullahın her türlü bilgiyi kuşattığı düşüncesinin temel bir konumda olduğu ortaya konulmuştur. Endülüs'te tasavvufun güçlü temsilcileri bulunmakta, bu eser bağlamında tasavvuf karşıtlığı düşüncesinin tahsis edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Endülüs'te tasavvuf, farklı düşünen âlimler açısından karşıt olabilecek kadar güçlü temsilcilere sahiptir. İbn Berrecân'ın düşünce ve fikirleri tasavvufi geleneğin ilmî gücünü göstermesi bakımından değerlidir. Tasavvufi yoruma ek olarak müfessirin Kur'ân yorumculuğunu, nazarî/felsefî bir yorum olarak da niteleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Endülüs; Dinî Düşünce; Tasavvufî Yorum; İlahî İsimler; Vahiy; İbn Berrecân; Vücûdeyn

About The Book

Sufi Interpretation In Al-Andalus

-Ibn Barrajan's Understanding Of Revelation-

The book is divided into two sections, considering Ibn Barrajan's worldview in the context of the concept of revelation. In the first section, the scholar's life is touched upon in light of political discussions, and his scholarly personality is outlined by evaluating his works. Moreover, given that Ibn Barrajan was a multi-dimensional scholar, an overview of Andalusian religious thought is provided as a foundation for understanding his intellectual world. This part also shortly indicates the diversity of ideas, disciplines, and scholars in the Andalusian region.

We evaluated the concept of revelation, which is the main subject of the book, in the second chapter. In addition, this concept is among the most important issues of the science of Tafsir. We focused on the idea of revelation, which is the introduction/conclusion to the activity of interpretation for Ibn Barrajan. Ibn Barrajan regarded revelation as one of the types of existence along with the universe. In his terminology, the expression "wujûdayn" (the two existences) signifies this idea. In exploring his understanding of revelation based on his works, we took an approach that encompasses his thoughts on existence and knowledge. Within this section, we systematically present the answers we found around key questions such as "What is revelation according to Ibn Barrajan?", "With which concepts is revelation related?", and "What is the relationship between man and revelation?" Therefore, we demonstrate that revelation is a concept interconnected with divine speech, the universe, divine names and attributes, and humanity within Ibn Barrajan's thought. This book establishes that, from the scholar's perspective, revelation as the Word of God was of central importance and that the idea of the Book of God encompassing all knowledge holds a foundational place.

In al-Andalus, there were strong representatives of Sufism, and the notion of opposition to Sufism requires specific attention. Therefore, in al-Andalus, Sufism had representatives strong enough to be opposed by scholars with differing views. The thoughts and ideas of Ibn Barrajan are valuable in demonstrating the strength of the Sufi tradition. In addition, we may characterize his interpretation of the Qur'an not only as Sufi commentary but also as a theoretical/philosophical interpretation.

Keywords: al-Andalus; Religious Thought; Sufi Interpretation; Divine Names; Revelation; Ibn Barrajan; Wujûdayn

KISALTMALAR

- a.s : Aleyhisselâm
b. : bin, İbn (ođlu)
bkz. : Bakınız
bs. : Baskı, Basım
c. : Cilt
c.c. : Celle Celâluhû
Çev. : Çeviren/Tercüme eden
d. : Doğumu
dip. : Dipnot
ed. : Editör/Editörler
haz. : Hazırlayan/ Yayına hazırlayan
Hz. : Hazreti
İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Krş. : Karşılaştıır
Nşr. : Neşreden
ö. : Ölümü
s. : Sayfa
s.a.v : Sallallahu aleyhî ve sellem
Thk. : Tahkik
TDV. : Türkiye Diyanet Vakfı
Ts. : Tarih yok
TYEKB : Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
v. : Vefat
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve devamı
v.dğr. : Ve diğerleri
vr. : Varak

ÖN SÖZ

İslam medeniyetinin en önemli ve kalıcı eserler verdiği bölgelerden biri olan Endülüs; düşünce, İslami ilimler ve sanatsal faaliyetlerin yapıldığı eşsiz bölgelerden biridir. Çok kısa bir süre içerisinde Müslüman fatihlerin başlatmış olduğu hareket, Endülüs bölgesinin h. 92/m. 711 yılında fethi ile Avrupa kıtasından Hint Okyanusu'na varan çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu yayılım siyasi, askerî ve kültürel olarak etkisini göstermiş, Endülüs bölgesi, bu etkinin meşhur olan ancak ülkemizde -özellikle tefsir sahasında- yeterince araştırmanın olmadığı bir bölge olarak kalmıştır. Ancak son zamanlarda bölgeye duyulan ilgi artmış ve bölge hakkındaki akademik çalışmalar hız kazanmıştır.

İslam tarihi ve medeniyeti hakkında araştırma yapan herkesin, farklı coğrafya ve kültürleri de içine alan bir araştırma sahasında olduğu aşikârdır. Bu sebeple sadece İslam'ın temel kaynakları dikkate alınarak yapılan çalışmalar, birtakım eksikliklerle malul olacaktır. Çalışma yapılan bölge veya toplulukta yaşayan âlim/aydın kimselerin yorumlarını bilmek, tarihî ve sosyal gelişmelerden de haberdar olmayı ihtiva etmektedir. Dolayısıyla dinî kaynakların yanı sıra bu kaynakları yorumlayan âlimlerin fikirlerini ve yeni meselelere getirdikleri çözümleri de bilmek önem arz etmektedir. Ayrıca üzerinde çalışma yapılan dönemle ilgili olarak, Müslümanlar dışındaki farklı medeniyet ve kültürlerle irtibat ve ilişki de o dönemdeki mesele ve tartışmaları daha anlaşılır ve anlamlı hâle getirmektedir.

Dinî metinlerin yorumlanmasında, Kitap ve sünnete herhangi bir vecihle veya Ehl-i Sünnet âlimlerinin sözlerine uyan anlam arayışları; sadece hak-batıl/doğru-yanlış ikilemi çerçevesinden bakmaksızın değerlendirilmeli, bu tür meselelerde düşünce sistemi ikili mantık düzleminde kurtarılmalıdır. Bu bağlamda doğru olarak görülmeyen kanaatlerin, ilmî ve beşerî bir çaba olarak okunması ve eleştiri süzgecinden geçirilmesi daha sağlıklıdır.

Böylelikle düşünce yapısını değerlendirme faaliyetleri genişlemiş olacaktır. Aksi durumda eleştiriler, kişisel husumetlere ve öteki-
leşirmeye sebebiyet verecektir.

İbn Berrecân'ın yazmış olduğu *Tenbîhu'l-Efhâm* adlı işari/ta-
savvufî tefsiri, Endülüs coğrafyasından neşet etmiştir. Klasik tefsir
yazımından farklı hususiyetlere haiz olmasıyla dikkatimizi
çekmiş, araştırma konusu olarak seçmemizi sağlamıştır. Dil ve
rivayet merkezli Kur'an yorumunun dışında, vahiy anlayışı çer-
çevesinde esma ve sıfat merkezli bir yorum anlayışı sunması, ay-
nı zamanda İslami ilimlerin geneline vâkıf olup tefsir eserinde
bunları dikkate alarak tevillerde bulunması da büyük önem arz
etmektedir. Bu ve başka özellikleri barındırıyor olması, müfessiri
yakinen tanımayı, yorum metodunu bilmeyi ve Kur'an ilimlerine
dair düşüncelerini tanımamızı gerektirmektedir.

Biz bu kitapta, İbn Berrecân'ın (ö. 536/1141) ilmî çabasını
ortaya koymaya çalışırken bütüncül bir anlayış oluşturmayı he-
defledik. Bu bağlamda müfessirin çok yönlü oluşundan hareket-
le, dönem içerisindeki hem bazı Müslüman ilim adamları hem de
diğer din sahiplerini gücümüz ve bilgimiz yettiğince dikkate al-
maya çabaladık. Bölgedeki fikrî, siyasi ve ilmî tartışmaları değer-
lendirerek İbn Berrecân açısından birtakım sonuçlara ulaşmaya
çalıştık. Aynı zamanda onun hakkında yapılan, ulaşabildiğimiz
bütün araştırmalara ulaşmaya çalışarak vahiy anlayışı ve düşün-
cesinin temellerine dikkat çektik.

Bu eserde, müfessirin bütün eserlerini dikkate alarak çeşitli
sorulara cevaplar aradığımızı belirtmeliyiz. İlk bölüm içerisinde;
“İbn Berrecân kimdir?”, “eserleri nelerdir?”, “ilmî kişiliği nasıl-
dır?” ve “döneminde ve Endülüs'te dinî düşünceye dair neler ve
kimler bulunmaktadır?” sorularının cevapları aranmıştır. Böyle-
likle onun hayatını tartışmalı boyutlarıyla tefsir araştırmacılarına
aktaracak, bununla birlikte vahiy kavramına yaklaşımını göste-
receğiz. Bu kavramların ilişkili oldukları şeyler ve Endülüs böl-

gesinde tartışılan fikirler, müfessire yakın zamanlardaki ilmî birtakım problemler de kitabın içeriğine dâhil edilecektir.

Buradan hareketle ikinci bölümde, tefsir ilminin önemli meseleleri arasında yer alan ve müfessir için yorum ameliyesine mukaddem/hatime olan vahiy düşüncesini ele aldık. İbn Berrecân'ın vahiy anlayışını, eserlerinden hareketle inşa ederken varlık ve bilgi düşüncesini de ihtiva eden bir başlıklandırma yoluna gittik. Bu bölüm içerisinde; “İbn Berrecân'a göre vahiy nedir?” ve “vahiy hangi kavramlarla ilişkilidir?” temel soruları etrafında ulaştığımız cevapları sistematik bir şekilde aktarmaya çalıştık. Dolayısıyla vahyin, ilahî kelam, âlem, ilahî isim-sıfatlar ve insanla irtibatlı bir kavram olduğunu, İbn Berrecân düşüncesi içerisinde ortaya koymayı hedefledik.

Bu kitap, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde hazırladığımız doktora tezinin ilk iki bölümünü ihtiva etmektedir.¹ Bu sebeple danışman hocam ve tez savunmasındaki hocalarımı anmam gerekmektedir. Tefsir alanında yazdığı eserlerle önümüzü açan, tezimizi okuyarak gerekli yönlendirmelerde bulunan değerli danışman hocam Prof. Dr. Muhsin Demirci'ye minnettarım. Bunun yanında Tez İzleme Komitesi'nde bulunan, görüşlerine başvurduğum ve metnin zenginleşmesine katkısından dolayı Prof. Dr. Ömer Çelik'e ve Prof. Dr. Ali Coşkun'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca araştırmada yaptıkları katkı ve değerlendirmelerden ötürü Prof. Dr. Kerim Buladı ve Prof. Dr. Burhan Baltacı hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim. Tasavvufi ilgili meselelerde fikirlerine başvurduğum Doç. Dr. Orhan Musahanlı ve Doç. Dr. Ercan Alkan'a hususen teşekkür ederim. Metni okuyarak çeşitli görüş ve değerlendirmelerde bulunan Arş. Gör. Ali Yücel'e müteşekkirim. Bu çalışmada katkısı olan bütün değerli hocalarıma hürmetlerimi sunarken, yetişmemde katkısı olan anne ve babama, ayrıca kıymetli desteklerinden dolayı eşim Nurgül Görgün'e teşekkür ederim. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

¹ Halil İbrahim Görgün. *İbn Berrecân'ın Vahiy ve İtibâr Anlayışı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024).

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	7
ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	15
1. Konusu Amacı ve Önemi	15
2. Kapsamı ve Sınırları	18
3. Yöntemi	20
4. Literatür Değerlendirmesi	22

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN BERRECÂN'IN HAYATI VE ENDÜLÜS'TE DİNÎ DÜŞÜNCE.....	31
1.1. Hayatı	31
1.1.1. Hocaları	38
1.1.2. Talebeleri	39
1.1.3. Hayatı Özelindeki Tartışmalar	41
1.2. Eserleri	59
1.2.1. Esmâu'l-Hüsna	59
1.2.2. Tenbîhu'l-Efhâm	60
1.2.3. İzâhu'l-Hikme	67
1.2.4. Günümüze Ulaşmayan Eserleri	69
1.3. İlmî Şahsiyeti	72
1.4. Tefsir İlmî Bağlamında Endülüs'te Dinî Düşünce	95

İKİNCİ BÖLÜM

İBN BERRECÂN'IN VAHİY DÜŞÜNCESİ	119
2.1. İlahî Hitap	120
2.2.1. Kur'an'da Vahiy Lafzının Anlam Alanı	123
2.2.2. Vahiy-İlham İlişkisi	129
2.2.3. Kur'an-ı Azîm ve Kur'an-ı Azîz Ayrımı	137
2.2.4. Kabz ve Bast Açısından Hitap	146
2.2.5. Hitapta Çok Anlamlılık	156
2.2. Vahiy-Âlem İlişkisi	165
2.2.1. Âlemin Ayet Oluşu	169
2.2.2. Varlıkta Fıtrat ve İntizam	180

2.3. Vahiy Düşüncesinin Esmâ ve Sıfatlarla İlişkisi-----	188
2.3.1. İsim-Müsemma Tartışması-----	203
2.3.2. Kelâm-ı Nefsî-Kelâm-ı Lafzî Ayrımı-----	207
2.4. Vahiy ve İnsan İlişkisi-----	216
2.4.1. Kesb-İktisab Meselesi-----	227
2.4.2. Kötülük Problemi-----	238
2.4.3. Eşyanın Zıttıyla Bilinmesi-----	245
SONUÇ YERİNE-----	253
KAYNAKÇA-----	257
DİZİN-----	279